

"Az emberiség mindig csak olyan feladatokat tűz maga elé, amelyet meg is tud oldani, mert ha alaposabban megvizsgáljuk, mindig azt látjuk, hogy a feladat maga is csak ott merül fel, ahol megoldásának anyagi feltételei már megvannak, vagy legalább is keletkezésben vannak."

/Marx: A politikai gazdaságtan bírálatához./

CÉLOK ÉS FELADATOK A KÖZMŰVELŐDÉSBEN

/1981-1985/

A hatodik ötéves terv a minőség és a realitások terve, amelynek közművelődési céljait és feladatait - kulturális forradalmunk eddigi eredményeire építve - a Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusának dokumentumai tartalmazzák. A kongresszus a folyamatosság és a megújulás igényével megerősítette az 1974. évi közművelődési párthatározatban és az 1976. évi közművelődési törvényben foglaltakat. Az 1985-ig terjedő időszakban is arra kell törekednünk, hogy a közművelődés hatékonyan segítse társadalmunk szocialista vonásainak erősítését, a gazdasági, a termelési feladatok teljesítését, a kulturális értékek elsajátítását és alkalmazását, a közművelődési szemlélet megszilárdítását.

A következő években megkülönböztetett gondot kell fordítani a társadalmi, a gazdasági és a művelődési feladatok egységének és kölcsönhatásának a fejlesztésére. "Előrehaladásunk elsőrangú feltétele - olvasható a kongresszus határozatában -, hogy tovább gyarapodjék népünk műveltsége, a közművelődés egyre inkább váljék társadalmi üggyé. Széles körben tudatosítsuk a társadalmi, gazdasági és kulturális fejlődés kölcsönhatását és egységét." Ennek megfelelően azoknak az emberi tényezőknek

a fejlesztésére kell ügyelnünk, amelyek motiválják, erősítik a munka-, a közéleti- és a kulturális aktivitást.

Politikai műveltség fejlesztése

A szocialista társadalom erejét - mint azt Lenin több alkalommal is hangsúlyozta és az új társadalom építésének gyakorlata bizonyítja - a tömegek tudatossága adja. Fejlett szocialista társadalmat építő országunk számára a lakosság politikai felkészültsége és aktivitása minden további fejlődés feltétele. Alapvetően érdekeltek vagyunk abban, hogy a valószínűleg megfelelő politikai tudat és az ezen alapuló közéleti tevékenység kibontakozzék, hogy a lakosság részt vegyen a politikai döntések előkészítésében és megvalósításában. A társadalmi, a gazdasági, a politikai és a kulturális ellentmondások okainak feltárása, megszüntetésük feltételeinek megtalálása mélyreható elemzés, megértésük magasfokú világnézeti, ideológiai műveltséget kíván. Mindez a marxista-leninista művelődéspolitikát következő megvalósítását, a közművelődés világnézeti, politikai feladatainak határozottabb érvényesítését igényli.

A politikai műveltség kialakításában a világnézeti nevelés központi kérdés. A közművelődés feladata, hogy nevelje az embereket az aktív közéletre, segítse a szocialista eszméknek a gyakorlatban való érvényesítését, a szocialista demokrácia kiszélesítését. A közművelődési törvény kimondja, hogy "A közművelődés hozzájárul a szocialista demokrácia további fejlesztése kulturális feltételeinek kialakulásához." E feladat megvalósítását a közművelődés intézményei és szervezetei egyrészt sokoldalúan segítik, másrészt a maguk eszközeivel, lehetőségeivel biztosítják azokat az alkalmakat, amelyeken a nézetek ütközhetnek és formálódhatnak. Közreműködnek a szocialista demokrácia tudati feltételeinek megteremtéséhez olyan fontos anyanyelvi műveltség ápolásában. Az egyes művelődési közösségek a szocialista demokrácia "gyakorló iskolái", ahol a közösségek tagjai megszokják a döntések

meghozatalában és végrehajtásában való részvételt. A formák sokszínűek, de azok tartalma a tapasztalatok szerint nem mindig felel meg a követelményeknek, esetenként színvonala sem megnyugtató.

A közművelődés keretében szervezett vita-alkalmak, beszélgetések, tanfolyamok, klubok, a szocialista brigádok öszejövetelei stb. jó lehetőséget nyújtanak ahhoz, hogy a párt politikájával, a marxizmus-leninizmus ideológiájával a munkások, a parasztok és az értelmiségiek egyre nagyobb számban és egyre mélyebben megismerkedjenek. Ezeken a fórumokon mód nyílik a marxizmus tanításának és az attól idegen nézeteknek nyílt szembesítésével, a marxizmus igazságának konkrét bizonyítására. Természetesen az ilyen viták, amelyeknek a módszere az érvelés, a meggyőzés, sohasem az emberek ellen, hanem az emberekért folynak, ahogy József Attila írta: "érted harcolok, nem ellened." Harcolunk azokért, akik hivei szocialista rendszerünknek, de világnézetük még a polgári és kispolgári eszmék hatása alatt áll. Ezeken az ideológiai vitákon, alapvető követelmény, hogy egyetlen marxizmustól idegen, azzal szemben álló kérdésfelvetés, vélemény se maradjon válasz nélkül. Ma is időszerű Lenin figyelmeztetése, hogy a kérdés csak úgy tehető fel: burzsoá, vagy szocialista ideológia? Itt nincs középút. Ebben a munkában döntő feladat és felelősség hárul a vitavezetőkre, a pedagógusokra, a közművelődési szakemberekre, ugyanis az ő politikai műveltségüktől, általános és szakmai képzettségüktől, pedagógiai felkészültségüktől jelentős mértékben függ ezeknek a fórumoknak a hatékonysága. Az ő közreműködésükkel válnak ezek a fórumok a párt szövetségi politikája megvalósulásának, a marxizmus-leninizmus mind szélesebb körű elterjedésének és mélyebb megértésének gyakorlati színtereivé.

A magyar társadalom történelmi útja, politikai és gazdasági fejlődése, az osztályharc tapasztalatai egyre sokrétűbben és árnyaltabban tükröződnek vissza a társadalom tudatában. A közgondolkodásban megerősödött a történelem - benne a jelen - marxista világnézetű, tudományos alapokon nyugvó a múltat és

a jelent reálisan értékelő, de alapvetően a jövőre tekintő szemlélete. Ez főként azokra a korosztályokra érvényes, amelyek szemtanúi, cselekvő részesei voltak átalakulásunknak. Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül, hogy a társadalom egy jelentős részének már nincsenek közvetlen tapasztalatai a felszabadulás előtti és utáni évekről: 1980-ban a lakosság 44 százaléka 30 éven aluli volt. Ez a generáció az elmúlt huszonöt év konszolidált, egyenletesen fejlődő viszonyai között nőtt fel, nagy érdeklődést tanúsít az elmúlt két-három évtized eseményei iránt. S ha őszinték akarunk magunkhoz és hozzájuk lenni, akkor be kell vallani, hogy történelemtanításunk, világnézeti nevelésünk, marxizmus-leninizmus oktatásunk, a tömegkommunikációs eszközök és egész közművelődésünk ezt az érdeklődést csak részben tudta kielégíteni. A közművelődési intézmények és szervezetek - természetesen az oktatási, művészeti intézményeknek is - feladata, hogy segítse az érdeklődést kielégíteni, helyes irányba befolyásolni, fejleszteni. Hozzá kell járulniuk a történelmi önismeret igényének és képességének formálásához, a marxista társadalomelmélet, a szocialista építés tapasztalatainak megismertetéséhez.

A közművelődés fontos célja a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus erősítése. A közművelődési törvény kimondja: "A Magyar Népköztársaság ösztönzi és támogatja a szocialista hazafiság erősítését segítő kulturális értékek, népi-nemzeti hagyományok ápolását és terjesztését. A Magyar Népköztársaság - a szocialista hazafiság és az internacionalizmus elveinek megfelelően - a közművelődési tevékenység révén is támogatja a népek közötti kulturális kapcsolatok szélesítését, saját történelmünk, kultúránk és más népek, nemzetek kulturális értékeinek kölcsönös megismerését." A közművelődés valamennyi területének segíteni kell annak tudatosítását, széles körű elterjedését, hogy a szocialista hazafiság elsősorban a felelősség felismerése, elfogadása és vállalása, a magyar nemzet múltja, jelene és szocialista jövője iránt. A közművelődés gazdag lehetőségei, formái közül külön is említést érdemel a honismereti mozgalom.

A honismereti mozgalom a szocialista haza megszerettetésének alkotó műhelye, amely az egyetemest, a nemzetit és a helyit elválaszthatatlan egységben mutatja be. A honismeret hozzásegít ahhoz, hogy feltárjuk és közkinccsá tegyük népünk és az emberiség múltjának és jelenének haladó szellemi értékeit. Jól szolgálja a közéleti tevékenység fokozását, a népi hagyományok ápolását, a szocialista hazafiságra és internacionalizmusra nevelést. A honismereti mozgalom hatékony eszköz a műveltség gyarapításában, a hazaszeretet és a nemzetköziség, a közéletiség általános erősítésében. Cselekvő mozgalom: a résztvevők nem egyszerűen befogadók, hanem kezdeményezők és alkotók is. A honismereti mozgalom során szerzett ismeretek gazdagítják az évfordulós megemlékezéseket, politikai vitélkedőket és pályázatokat. Az üzemtörténetírás, az üzemi évkönyvek, a szocialista brigádnaplók, a munkásmozgalom legújabb emlékei a szocialista fejlődés tényének dokumentálásához járulnak hozzá.

A politikai műveltség egyik fontos összetevője a napi politikai kérdésekben való tájékozottság. A televízió, a rádió, a sajtó valósággal zúditja ránk a politikai információkat, mégis az embereknek egy jelentős része tájékozatlan. Ennek az az oka, hogy hiányzik alapvető politikai műveltségük, mindenekelőtt a kiforrott világnézetük, amely mint szervező-rendező erő képessé tenné őket a hallatlanul nagy mennyiségű információ befogadására és feldolgozására. Ez a tény is utal a világnézeti megalapozás fontosságára és benne arra a szerepre, amit a közművelődésnek vállalnia kell. A közművelődési pártbizottság ezért hangsúlyozza, hogy a közművelődés "ugyan nem egyetlen és kizárólagos eszköze a szocialista nevelésnek...", de a "szocialista tudat formálásának egyik fontos eszköze, tehát a közművelődési tevékenységet ideológiai, politikai munkának kell tekinteni."

A közművelődési tevékenység politikai jellegéből közvetlenül adódik az élettel való szoros és aktív kapcsolat szükségessége. Krupszkaja saját kora követelményeit figyelembevéve fogalmazta meg - mai közművelődésünk számára is aktuális feladatként -, hogy a közművelődésnek "csak akkor van jelentősége, ha az minden szálával kapcsolatos az élettel, sokoldalú és állandóan az élet előtt jár." Az elmúlt időszak - sokszor ellentmondásos - tapasztalatai is azt mutatják, hogy a közművelődés keretében folyó politikai nevelés, politikai műveltség fejlesztése, akkor ért el jelentős hatást, akkor tudta formálni a politikai szemléletet és aktivitást, amikor közvetlenül kapcsolódott az időszerű feladatokhoz, amikor a lakosságot legjobban foglalkoztató kérdések összefüggéseit tárta fel. Ez a vonás a politikai nevelés egyik jelentős eredménye, de egyben újabb követelményeket is jelent.

Ugy véljük, hogy a közművelődésben a politikai nevelés közvetlen és közvetett formáit egyaránt erősíteni kell. A tapasztalatok azt mutatják, hogy indokoltabbá vált a direkt politikai - megfelelő összhangban a kötelező közvetettséggel - nevelés mozzanatának a hangsúlyozása. Külön kérdéscsoportot képez, hogy ez hogyan történjék didaktikailag, metodikailag és szervezetileg. Ehhez fel kell használni egyrészt a korábbi időszak jó tapasztalatait, másrészt figyelemmel kell kísérnünk a többi szocialista ország ilyen irányú tevékenységét annak érdekében, hogy ne kezdjünk kísérletezni azokon a területeken, ahol már kiérlelt, felhasználható ismeretek állnak rendelkezésünkre.

Szocialista életmód és közművelődés

"Ugy kell itt élned, hogy leckét, ostromozó példát mutass..." írta Váci Mihály "Szimfónia" című alkotásában. A "hogyan élni?", "milyen életmódot folytatni?", "milyen példát mutatni?", "miként élni?" a filozófia és a művészet ősi kérdései. Abban a

pillanatban jelentek meg, amikor az ember elkezdett gondolkodni önmagáról, saját életéről. Ezeknek az elmélkedéseknek a sajátossága volt az életnek a megvalósítandó eszmény szempontjából való elemzése, gondolkodás azon, milyennek kell lennie a legtökéletesebb életvitelnek.

Mint ismeretes Marx és Engels különösen "A német ideológiában", "A munkásosztály helyzete Angliában", "A lakáskérdésről", az "Anti-Dühring" című műveikben érintették az életmód kategóriáját, kifejtve, hogy az életmód cselekvési rendszerének alapvető indítéka az ember létfenntartási törekvése. "Az a mód, ahogy az emberek létfenntartási eszközeiket termelik, mindenekelőtt maguknak a készentalált és újratermelendő létfenntartási eszközöknek a mibenlététől függ. A termelésnek ezt a módját nem szabad pusztán abból a szempontból néznünk, hogy ez az egyének fizikai létének újratermelése. Hanem ez már ezen egyének tevékenységének egy meghatározott mikéntje, egy meghatározott életmódjuk" - írta Marx és Engels "A német ideológiá"-ban, s ez a megközelítés egyszerre állítja középpontba a tevékenységet s a tevékenység és termelés által újratermelt emberi életet, s az e módok által meghatározott cselekvés és újratermelés módját is.

Az életmód fogalmi meghatározásának elemzése nem képezi feladatunkat, de szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy minőségi különbséget tételezünk fel az életmód és a szocialista életmód tartalma között. A szakirodalom gyakran megállapítja, hogy nehéz a szocialista életmódról pontos meghatározást adni, s ezt több sikertelen kísérlet is bizonyítja. A kérdést azonban nem lehet elkerülni vagy elhagyni. Ezért az újrafogalmazás igényének és a többfajta definíció létjogosultságának elismerése mellett jelen dolgozatban történő egyértelmű fogalomhasználat és elhatárolás érdekében elfogadjuk a szocialista országok tudósainak 1976. májusában Prágában megtartott szimpozionján kialakított meghatározást. E szerint "a szocialista életmód az egyének, szociális csoportok, osztályok, nemzetek és a társadalom élettevékenységének a munka, a kultúra,

a társadalmi és politikai, valamint a mindennapi /a családi és egyéni/ élet, a társadalmi és interperszonális érintkezés területén a szocialista társadalmi viszonyok alapján történelmileg konkrétan kialakult összessége." Vagyis a szocialista életmód ténylegesen az ember élettevékenységének kivétel nélkül összes komponenseit, a társadalmi viszonyok összes fajtaát magában foglalja. Ez szükségszerűen azt jelenti, hogy a tevékenység számtalan mutatójának kidolgozása igen bonyolult feladat.

A szocialista életmód komponenseinek vizsgálata, fő irányainak jellemzése során talán a leginkább követhető út, ha elemzését az élettevékenység alapvető szférái szerint végezzük. Ezek közé tartozik többek között: a munka és a társadalmi-politikai tevékenység, a családi és a mindennapi életben folytatott tevékenység helyzete és alapvető fejlődési tendenciái, az életmód szociálpszichológiai aspektusai és a kulturális tevékenység. A továbbiakban csak ez utóbbi, azaz a szocialista életmód és a kultúra, a szocialista életmód és a közművelődés néhány összefüggését érintjük a teljesség igénye nélkül.

Hazánkban ma már az élet egyszerű újratermelése mind kevésbé tölti ki az emberek egész napját, egyre több embernek van ideje és igénye, hogy életét ne csak jobbá, hanem szebbé, emberhez méltóbbá tegye. Időszerűvé vált a "miként élünk" kérdésének felvetése. Ezért hangsúlyozza a Magyar Szocialista Munkáspárt Program-nyilatkozata: "El kell érni, hogy a javuló anyagi életfeltételekkel szocialista módon éljünk. Ezért egész társadalmunk fejlődésének egyik kulcskérdése és nélkülözhetetlen feltétele a tudati viszonyok gyorsabb és erőteljesebb változása, a szocialista erkölcs és életmód általánosává válása." E feladat realizálása rendkívül széles körű és hosszú távú társadalomalakító tevékenységet igényel, amelyet megfontoltan, a hazai és a külföldi kutatási eredményekre támaszkodva, valamint a szocialista országok tapasztalatait felhasználva végezhetünk el.

A közművelődés fejlődéséről, lehetőségeiről való gondolkodásunkban is egyre határozottabban kristályosodik ki az az álláspont, amely szerint a szocialista életmód és a művelődés szorosan összetartozó fogalmak - állapította meg az Országos Közművelődési Tanács 1981. májusi ülésére került összefoglaló. A művelődésnek fontos funkciója van az életmód egész szerkezetében, emelte ki az előterjesztés. Mint a polgári szociológusok kimutatták, ez a funkció a következőkben foglalható össze. A klasszikus polgári életmód szerkezetében elkülönül egymástól a privát-szféra és a közösségi-közéleti sféra, s a munka is a privát élet érdekei alá sorolódik be. S ebben az elkülönülésben van sajátos szerepe a művelődésnek: a kulturális élet nyilvánossága mintegy szigetelő szerepet tölt be a magánélet és a valóságos nyilvánosság, a közélet és a közösségi élet között. Ebből a célból a kulturális élet felveszi és átveszi a közélet funkcióját, a nyilvánosság képében lép fel, valójában azonban a privát-szféra meghosszabbításaként és kiegészítéseként szerveződik.

Teljesen fordított a szerepe a művelődésnek a szocialista életmódban, s ezt nemcsak deduktíve vezethetjük le elveinkből, hanem az elmúlt évtizedek tapasztalatai is mutatják azoknak az embereknek az életében, akiknek életét a szocializmus iránti elkötelezettség, a szocializmus eszméi hatották át. Csak akkor beszélhetünk szocialista életmódról, ha benne a magánélet és a közösségi /társadalmi-politikai/ élet nem szakad szét egymástól elidegenedett egységekre, ha tehát a szükségyszerű differenciálódásában is meg tudja őrizni egységét. Ennek pedig egyik feltétele, hogy a művelődés ne szétválasszon, hanem összekössön, a magánéletet hozzákapcsolja a legteljesebb értelemben vett politikai és társadalmi nyilvánossághoz, a társadalmi nyilvánosságot pedig közvetítse a magánülethez.

A közművelődés lehetőségeit a szocialista életmód formálásában ebben az összefüggésrendszerben kell vizsgálnunk. Vagyis a kultúra, a művelődés a szocialista életmód megteremtésének egyik előfeltétele, de ugyanakkor a szocialista élet-

mód egyik megjelenési formája is. A szocialista életmód az új, alakulóban lévő, formálódó társadalmi viszonyokat kifejezve meghatározott - osztályjellegű, nemzeti, etnikai és más oldalról vizsgálva erkölcsi, művészi, esztétikai stb. - hagyományok alapján keletkezik és fejlődik. Ezek a hagyományok a maguk összességében kulturális tradíciók. Ezek a hagyományok, amelyeket az emberek elsajátítanak meghatározott módon színezik az ember tevékenységét és azt a környezetet, amelyben ez a tevékenység végbemegy, és ezzel befolyást gyakorolnak a szocialista életmód konkrét megjelenési formáira.

A szocialista életmód fejlődésére aktív hatást gyakorolnak olyan kulturális tényezők, mint a történelmi hagyományok és a kulturális örökség, a természeti, tárgyi stb. környezet felhasználása és védelme, a tudományos világnézet és szociálpszichológia, a múlt és a jelen tudományos eredményei és művészeti alkotásai. Ugyanakkor a társadalom kultúrája egyenesen és közvetlenül visszatükröződik a szocialista életmódban, a kölcsönös emberi viszonyok és kapcsolatok szokásaiban és hagyományaiban, az egyének szükségleteiben, adottságaiban és törekvéseiben, gyakorlati és elméleti munkájuk színvonalában, hatékonyságában és minőségében. Következésképpen a szocialista kultúra fejlesztése nélkül nem fejlődhet megfelelően a szocialista életmód, s ez fordítva is igaz, mivel a szocialista életmód fejlődése nélkül nem lehet zavartalan a szocialista kultúra születése és kibontakozása.

A szocialista életmód állandó és széles körű fejlesztése csak úgy biztosítható, ha tervszerűen és céltudatosan fejlődik a szocialista kultúra és műveltség a társadalom életének összes alapvető szféráiban. Ezen alapvető szférák közé sorolhatók:

- a társadalom anyagi életfeltételei /a munka-körülmények, a lakásviszonyok, a pihenés stb./;
- az emberek közötti viszonyok /a munkáskollektívákban és a családokban, a társadalmi és tömegszervezetekben és általában az emberek között/;

- a társadalom kulturális élete, a művelődés és nevelés, a művészet és tömegtájékoztatás stb.;
- maguknak az egyéneknek a szükségletei, tulajdonságai, képességei, élvezetei stb.

Minél magasabb színvonalú a társadalom tagjainak műveltsége, kezdeményezőkézsége, társadalmi érettsége, annál teljesebb a szocialista életmód. A közművelődés hozzájárul a társadalom tagjai műveltségének növeléséhez, formálja a lakosság szükségleteit, egyebek között éppen a szocialista életmód iránti igényét. Jól ismert Marxnak az a megállapítása, hogy a szükségletek mértéke ugyanúgy, mint kielégítési módjuk is a történelem terméke és jelentős mértékben függ a kulturális színvontól. A szocialista életmód formálása szempontjából különösen fontos az alkotás - egyebek között a művészeti alkotásban való részvétel - iránti igény felkeltése, s ennek kielégítése részben az amatőr művészeti mozgalom keretei között.

A szocialista életmód és kultúra kölcsönhatását s ebben a közművelődés szerepét vizsgálva célszerű oly kérdést is érinteni, mint a szép szerepe az ember életében. A "gazdag egyéniség" egyik jellemzője a szép iránti érzék, a szép képzele. A sokoldalú fejlettség, a szépérzék képessége, amely az emberek mindenirányú tudatos, közös tevékenysége segítségével és a közművelődés közreműködésével jön létre, egyre inkább az emberek közötti egyéni és társadalmi viszonyok egyik vonásaként jelenik meg, amelyet a szocialista életmód összetevőjeként is célszerű vizsgálni.

A szocialista életmódnak fontos eleme az egészséges életvitel, amelynek kialakításában az egészségnevelésnek és a közművelődésnek közesek a feladatai és a felelőssége. A szocialista életmód feltételezi, hogy az egyén - viszonylagos önállósággal - olyan rendszerbe szervezett, a mindennapi életet kifejező, lényeges és ismétlődő tevékenységi, magatartási formában éljen, amelyben megnő a társadalmi-közéleti aktivitás

jelentősége. Tehát ha azt akarjuk, hogy az emberek elégedetten és egészségesen éljenek a társadalom adta életlehetőségekkel, akkor személyiségük kibontakoztatásán keresztül kell őket ehhez hozzásegíteni. A személyiség kibontakoztatásának viszont feltétele az egészség, amely nemcsak az egyénnek érdeke, hanem társadalmi szükséglet is. A következő évekre az egészségnevelés stratégiáját három fő irány képezi: a/ a rendszeres mozgásra; b/ a helyes táplálkozásra; c/ a higiénés magatartásra nevelés. A közművelődés a maga sajátos eszközeivel a szocialista életmódra nevelés keretében is kell, hogy támogassa e célok realizálását.

A különböző kutatások egyre erőteljesebben hívják fel a figyelmet arra, hogy a szocialista életmód alakításában és formálásában jelentős szerepet tölt be a család, hiszen a fiatalok fejlődése nagymértékben függ a családban uralkodó magatartásformáktól, a családtagok közötti kapcsolatoktól. A családon belül talált példa meghatározó érvényűvé válhat. A példa jelentőségéről így írt Illyés Gyula: "Nem hiszek ósdi csodát. Egyet csak. A példa csodáját, példaerővel örök dolgokat alkot a kéz, s így maga sem hal meg". Ez a példaerő fontos szerepet játszik a fiatalok életmódjának formálódásában. A család szocializációs és nevelési tevékenysége tehát egyik alapvető tényező, mivel a gyerekek ebben a környezetben tanulják meg az emberek közötti kapcsolatok elemi formáit. Amennyiben a családnak ez az alapozó tevékenysége helyesen valósul meg, akkor az intézményes nevelés támaszkodhat rá. Éppen ezért a közművelődésben jelentős helyet kell kapnia a szülők családi nevelésre történő felkészítésének, pedagógiai ismereteik, műveltségük fokozásának.

"Szocialista módon dolgozni, tanulni, élni" jelszó meghirdetésével indult útjára még 1958-ban a szocialista brigádmozgalom. Voltak időszakok, amikor már-már terhes volt a szocialista brigádokról írni, annyi szó esett róluk, úgynevezett divatos téma volt. Napjainkban mintha csökkent volna az érdeklődés irántuk, pedig rendkívül jelentős helyet foglalhatnak el

nemcsak mint termelési kollektívák, hanem mint a szocialista életmód formálásának közösségei is. Ez még akkor is igaz, ha tudjuk, hogy a kép nagyon egyenetlen és ellentmondásos. A szocialista brigádok többségét ma még inkább a hármas jelszó megvalósítása felé való törekvés, az erre haladás jellemzi. A szocialista életmód formálása szempontjából meghatározó, hogy a szocialista brigádok lényegében újszerű munkásközösségeket jelentenek, amelyek szinterei lehetnek egy olyan közösségi-közéleti magatartásnak, amely a szocialista életmód irányába mutat.

Gyorsuló idő sodrában

A tudományos-techrikai forradalom és a társadalmi fejlődés következtében napról-napra nő az idő értéke. A különböző vizsgálatok ugyanakkor azt is mutatják, hogy az emberek eltérő módon gazdálkodnak idejükkal, s nem csekély azoknak a száma, akik nem értékelik a rendelkezésükre álló időmennyiséget. Az idő értékének fel nem ismerése szinte társadalmi méretekben jelentkezik, amihez szorosan kapcsolódik egyrészt a munkaidő-, másrészt a szabadidő - tudatgyengesége. Az idő "pazarlásának" mai gyakorlatában meg kellene szivlelni Machiavelli meglátását, aki szerint "ameddig a baj kicsi, nehéz észrevenni, de könnyű orvosolni; amikor a baj nagy könnyű észrevenni, de nehéz orvosolni". Felmerül a kérdés lehet-e, szükséges-e az idő érték voltának megbecsülésére, s ennek részeként a szabad idő tervezésének, kultúrált felhasználásának módjára nevelni? Határozott meggyőződésünk, hogy igen. Sőt nemcsak lehet, hanem elodázhatatlan feladat is, ha meg akarjuk valósítani társadalmi, gazdasági céljainkat. Ezt sürgetik egyrészt azok a minőségi követelmények, amelyek a VI. ötéves tervben a termeléssel szemben megfogalmazódtak, másrészt az ötnapos munkahétre történő átterés következtében megnövekedő és átstrukturálódó szabad idő "termékenyebb" felhasználásának társadalmi igénye.

Az idő értékelésére való nevelésnek már kisgyermekkorban meg kell kezdődnie a családban, majd a nevelési-oktatási intézményekben és folytatódnia kell egész életen át a közművelődésben. A továbbiakban e bonyolult és sokrétű feladatsor néhány összefüggésére utalunk elsősorban a közművelődés oldaláról. Ez sok vonatkozásban csak a szabad idő kérdését érinti, természetesen ez nem jelenti azt, hogy tagadnánk a munkaidő és a szabad idő közötti összefüggéseket. Ugy véljük téves az a fel fogás, amely a munkát, a munkaidőt az embertől - nemcsak a munkamegosztás folytán, hanem természeténél fogva - idegen cselekvésnek véli és azt hirdeti, hogy ezzel szemben a szabad idő kompenzációt jelent. Marx nemcsak szembeállította egymással a munkát és a szabad időt, hanem feltárta a köztük lévő összefüggéseket is. "A politikai gazdaságtan bírálatának alapvonalai" című munkájában így írt: "A munkaidő megtakarítása egyenlő a szabad időnek, azaz az egyén teljes fejlődésére szolgáló időnek a gyarapításával, mely maga mint a legnagyobb termelőerő megint visszahat a munka termelőerejére... A szabad idő - amely éppúgy pihenőidő, mint magasabb tevékenységre való idő - a birtokosát természetesen más szubjektummá változtatta, és ez más szubjektumként lép be azután a közvetlen termelési folyamatba is."

A közművelődés szempontjából különös jelentőségű a szabad idő felhasználásában a "magasabb tevékenységre való idő" kiemelése, amely a művelődésre, az önképzésre fordított időt jelenti. A gyorsuló idő korszakát élő napjainkban a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés elodázhatatlan feladata a lakosság mindennapjait átható, életmóddá teljesedő permanens művelődés. Ezért hangsúlyozta az állami oktatás helyzetéről és feladatairól szóló 1972. évi párthatározat: "az alapképzést adó intézmények a képzés minden fokozatán törekedjenek a továbbképzés és az önművelés iránti igény kialakítására, az önálló tanulás képességének kifejlesztésére." A mai fiataloknak úgy kellene befejezni az iskolát, hogy folytatni kell a művelődést, a tanulást. Kérdés viszont az, Marx György szavait idézve: "Vállani tudják-e a fiúk, hogy többször is kijárják majd azt az iskolát, amelyet apáiknak csak egyszer, gyermek-

fővel kellett elvégezniük." Mai gyakorlatunkat alapul véve vá-
laszunk ellentmondásos. A jelenleginél pontosabban kell tud-
nunk: mit kell tenni az iskolában és azonkívül acélból, hogy
valóban kialakuljon a fiatalokban az önművelés képessége? Eh-
hez alapvető követelmény: nevelési oktatási intézményeink olyan
indítást adjanak növendékeiknek, hogy Németh László-i értelem-
mel és meggyőződéssel vallják ők is: "Ha távozóban egy más
bolygóra érkezve megkérdeznék mi volt a földi élet legnagyobb
öröme: a tanulást mondanám."

Az ötnapos munkahét bevezetése új helyzetet - nagyobb le-
hetőséget és egyben gondot is jelent - a közművelődésben. A
lakosság növekvő, ugyanakkor időben koncentráltabban jelent-
kező szabad idejének "magasabb tevékenységre" való felhasználá-
sa feltételezi a művelődési, az igényes szórakozási kínálat gaz-
dagítását, korszerűsítését. Ennek során figyelembe kell venni,
hogy a szabad idő időbeli koncentrációja módot nyújt a teljes
családok számára szervezhető, sokféle igényt kielégítő, párhu-
zamos vagy együttes programok szervezésére. Egyidejűleg külön-
böző korosztályok, eltérő érdeklődésű egyének részére kell
szervezni a művelődési alkalmakat, s ez önmagában véve is je-
lentős erőpróba. Mindenhol fontos feladat /leginkább a váro-
sokban, a lakótelepeken és azokban a mezőgazdasági jellegű te-
rületeken, ahol egyelőre nem kerül bevezetésre az ötnapos mun-
kahét/ a gyermekek és az ifjúság foglalkoztatása. Hasznos, ha
az új munkarend fokozza a fiatalokkal való családon belüli tö-
rődést, s a közművelődésnek tanácsokkal, útmutatással segíte-
nie kell e folyamatot. Az ötnapos tanítási héttel működő ne-
velési-oktatási intézmények - természetesen a közművelődés
rendelkezésére álló lehetőségektől függően - fokozottabban
fognak építeni a műveltségnek, a kulturának, a megfelelő kö-
zösségi magatartásnak, a klubok, szakkörök, amatőr művészeti
együttesek stb. keretében történő elmélyítésére. Az új munka-
rend bevezetése ilymódon a közoktatási és a közművelődési in-
tézmények közötti tartalmas munkakapcsolatok kiépítését ser-
kenti.

A közművelődési intézmények és szervezetek tervező munkájában és a tervek megvalósítása során gondolni kell arra is, hogy a szabad idő koncentrált jelentkezése következtében a programokat főként pénteken este, szombaton, vasárnap és részben a televízió adás szünnapja miatt hétfőn kell gazdagítani. Természetesen egy-egy adott településen az ott kialakult szokások, hagyományok stb. következtében másféle időbeosztás is számításba jöhet. Összességében azonban úgy tűnik, hogy a hét más munkanapjain várhatólag csökken az érdeklődés és az igény, ami önmagában rejti az egyes működési költségek új igények szerinti átcsoportosításának lehetőségét és szükségességét is.

Napjaink közművelődésére még nehezen mondható el, hogy "a múlt tüntető menete elvonult" felette. Hiszen gondjaink, problémáink egyrésze azért jelentkezik, mert más feltételek között ugyan, de hagyományos gondolkodási és magatartási formák továbbélését tapasztaljuk. A közművelődés fejlődésének egyik legfontosabb tényezője az időtényező. Ez azt jelenti, hogy csökkenteni kell az érzékelés és a reagálás közötti időtartamot a közművelődés minden területén. Ehhez az érzékelő és a cselekvő egységére vagy legalábbis közeledésére van szükség. Ez egyrészt magában foglalja a közművelődési intézmények, szervezetek nagyobb önállóságát, cselekvő képességét, másrészt az ezzel együtt járó fokozottabb felelősségvállalást. E feladat-megoldás irányába történő elmozdulásának kulcskérdése a közművelődésben dolgozók felkészültségének, tenni akarásának növelése, annak elérése, hogy az alkotói elégedetlenség hassa át szakembereink zömét. Ehhez a képzéssel, a továbbképzéssel, a káderek kiválasztásával és elosztásával együtt változtatni kell többek között azon, hogy a szakemberek munkaidejük jelentősebb részét szakmai feladatok megoldására fordítsák, fokozni kell az e területen dolgozók anyagi és erkölcsi megbecsülését, nagyobb elismerést és támogatást kell nyújtani az újitóknak.

Az utóbbi években megjelent közművelődéspolitikával, közművelődésirányítással vagy az intézmények tevékenységének elemzésével foglalkozó tanulmányok, feladat-megjelölő közlemények

szinte kivétel nélkül foglalkoztak a hatékonysággal. Minden jelentősebb állásfoglalás a hatékonyság növelését szorgalmazta. Minthogy a hatékonyság növelésének szükségességét újra és újra hangsúlyozni kell, felmerül a kérdés nem valami bűvös fogalom-e ez a hatékonyság, amelyre minden cselekvésünket viszsza-vetjük? Vagy ha tovább lépünk a szembesítés útján: tudjuk-e, hogy hol, mivel, milyen módon lehet és kell segíteni a hatékonyság növelését? Nem képezi feladatunkat e kérdések megválaszolása, csupán a figyelmet akartuk felhívni a gyorsuló idő sodrában olyan gyakran használt egyik kategóriánk tartalmának tisztázatlanságára. Egyben jelezzük, hogy a hatékonyság helyes értelmezése szorosan összefügg a minőség kérdésével.

E vázlatos, a teljesség igénye nélküli bemutatás nem tartalmaz olyan feladatcsoportokat, mint például a közművelődési intézmények fejlesztése, az ismeretátadás rendszere, a szórakoztatással kapcsolatos kérdések, a szolgáltatás fejlesztése stb. Összességében elmondható: a VI. ötéves tervben - a párt és állami dokumentumok alapján, az elmúlt évek eredményeire támaszkodva - a fő cél az eredmények megszilárdítása olyan módon, hogy előbbre kell lépni a tevékenység szocialista tartalmának, közösségi vonásainak erősítésében, színvonalának emelésében, az e tevékenységbe bevontak körének - elsősorban az ifjúság soraiból történő - növelésében.

Ehhez minden egyes helyen a meglévő lehetőségek és adottságok eddiginél határozottabb feltárása, a feladatok rangsorolása, pontos és szakadatlanul jobbra törő munka szükséges. S gyakorlattá kell tenni Széchenyi István máig ható szavait: "Tegye mindenki a maga kötelességét, s ne valami egyebet, hanem azt ugyan emberül."